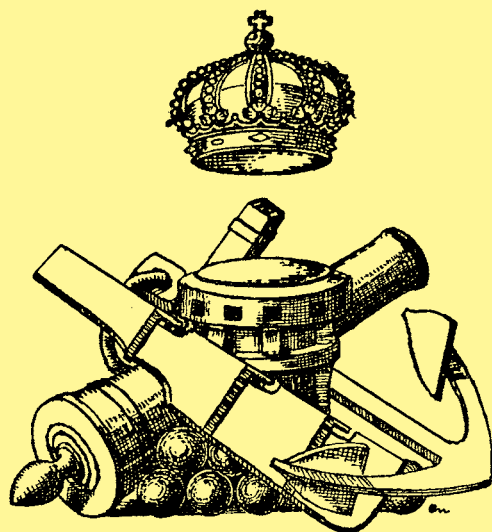

TIDSKRIFT I
SJÖVÄSENDET

1771

MED FÖRSTÅND OCH STYRKA

KUNGL. ÖRLOGSMANNA
SÄLLSKAPET

N:r 8 1967

Utdrag ur årsberättelse i organisation och förvaltning

Fortsättning från juli—augustinumret.

Statstjänstemännens förhandlingsrätt och statens avtalsverk

Inledningsvis har framhållits det vanskliga i att klart avgränsa de områden som hör hemma inom vetenskapsgrenen organisation och förvaltning. Ovanstående rubrik anger ett ämnesområde, som icke nödvändigtvis ligger inom ramen för denna organisationsöversikt. Då emellertid den nyordning rörande statstjänstemännens förhandlingsrätt, som inträffade den 1 januari 1966, medförde åtskilliga ändringar av tidigare gällande regler och rutiner i organisationsarbetet ex den årliga anslagsframställningen, tjänstetillsättning, kontakten i lönefrågor med personalorganisationerna m m har föredraganden därför ansett detta kapitel berättigat i årsberättelsen.

1. Historik

År 1911 prövade riksdagen för första gången frågan om en förhandlingsordning för statstjänstemännen. I en motion begärdes en utredning syftande till att personal i de större statliga verken skulle betraktas som likaberättigad förhandlande part i frågor som föll under riksdagens avgörande. Motionen avlogs.

År 1920 framlade socialstyrelsen ett förslag till lag angående förhandling mellan staten och dess tjänstemän. Först 1937 reglerades emellertid förhandlingsrätten för statens tjänstemän i kungörelse den 4 juni 1937 (nr 292). Enligt denna kungörelse är myndighet skyldig att bereda tjänstemannaorganisation tillfälle att yttra sig och påkalla förhandling, innan myndighet avger förslag till eller fastställer nya bestämmelser. Kungörelsen avsåg främst förhandling med verksam myndighet. Någon rätt till förhandling med Kungl. Maj:t eller företrädare för visst departement förelåg icke enligt kungörelsen. Kungörelsen förutsatte dock att Kungl. Maj:t kunde förordna särskilda ombud att förhandla med tjänstemannaorganisationen.

Med kungörelse den 23 december 1937 (nr 1002) meddelades vissa

regler rörande förhandlingsrätt för militär och civilmilitär personal. Båda ovannämnda kungörelser innehåller en djupgående skillnad av principiell natur i förhållande till lagen den 11 september 1936 om allmän förenings- och förhandlingsrätt, i det att statens tjänstemannaorganisationer icke ansågs vara med arbetsgivaren jämställd part. Sådan typ av förhandlingsrätt kan i dag endast betecknas som en rätt till *överläggning*.

Under de följande årtiondena undergick emellertid i praktiken det statliga förhandlingsväsendet en utveckling i den riktningen, att de offentliga tjänstemännens löneförmåner och anställningsvillkor i betydande utsträckning avgjorts genom överenskommelser träffade mellan tjänstemännens organisation och staten.

Förhandlingsregler har sålunda ändå utbildats och som exempel må nämnas att i proposition 1951:52 anmälades, att storleken av tilläggen på statstjänstemännens löner förutsattes bli föremål för periodiskt återkommande förhandlingar eller överläggningar med organisationerna.

Dessa överenskommelser som periodmässigt träffats har emellertid — rättsligt sett — icke varit lagligt bindande och ömsesidigt förpliktande för parterna.

År 1948 förordnade chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, om en utredning rörande de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt. Utredningen — "förhandlingsrättskommittén" — avlämnade sitt betänkande 1951 (SOU 1951:54). Betänkandet kritiserades i väsentliga avseenden vid remissbehandlingen och lades icke till grund för ändrad lagstiftning.

Fortsatt utredning i frågan uppdrogs åt landshövdingen i Jönköpings län, O. Ekblom, under medverkan av experter och företrädare för personalens huvudorganisationer. Den nya utredningen antog benämningen 1956 års förhandlingsrättsutredning och avlämnade sitt betänkande 1960 (SOU 1960:10). Även detta betänkande innehöll sådana moment som omöjligen kunde godkännas av tjänstemannaorganisationerna. Som exempel härpå kan nämnas att utredningen förutsatte, att endast de icke-ordinarie statstjänstemännen skulle erhålla förhandlingsrätt i den meningen att de skulle få rätt att strejka. Återigen stod man inför ett stopp i denna komplicerade fråga.

Inom civildepartementet fortsatte emellertid beredningen bl a under överläggningar med de fyra huvudorganisationerna och i början på 1962 kunde man enas om riktlinjerna för förhandlingsrättens ut-

formning. Samtidigt tillsattes en arbetsgrupp inom civildepartementet med kontaktmän från varje huvudorganisation. Den 3 september 1963 träffades ett preliminärt huvudavtal mellan staten och huvudorganisationerna om en förhandlingsordning.

Principerna m m rörande den sålunda överenskomna förhandlingsordningen redovisades i en departementspromemoria, som efter vederbörlig remissbehandling lades till grund för civildepartementets proposition i frågan till riksdagen (prop 1965:60). Beslut fattades i enlighet med propositionen och därmed hade antagits den sk stats-tjänstemannalagen.

2. Statstjänstemannalagen och statstjänstemannastadgan

Statstjänstemannalagen (SFS 1965:274) utgör en väsentlig hörnsten i grunderna för den nya förhandlingsrätten för statstjänstemännen. Att en dylik lag skall finnas är inskrivit i regeringsformen genom beslut av 1964 och 1965 års riksdagar.

Nämnda lag, 1936 års förenings- och förhandlingsrättslag (som erhållit viss ändring genom ovannämnda proposition) samt 1928 års kollektivavtalslag — vilken senare lag reglerar förutsättningarna för och rättsverkningarna av ingångna avtal — är sålunda de instrument genom vilka anställningsförhållandena ävensom förhållandena i övrigt regleras mellan staten arbetsgivaren och statstjänstemännen. Vad gäller regler för ev stridsåtgärder o dyl måste därtill 1920 års lag om medling i arbetstvister beaktas.

För statstjänstemannalagens olika moment ges ingående motivering och analys i nämnda proposition 1965:60. Lagen är uppställd i huvudavsnitten allmänna bestämmelser, tjänstemans åliggande, arbetskonflikter, åtal och disciplinär bestraffning, avstängning, anställnings upphörande, talan mot myndighets beslut om särskilda bestämmelser.

I statstjänstemannalagen föreskrivs i vissa fall, att Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer har att meddela föreskrifter. Konungl. Maj:t har därför i anslutning till lagen utfärdat den sk stats-tjänstemannastadgan (SFS 1965:601) vilken bl a omfattar särskilda bestämmelser för tillsättning av tjänst, tillsättning av vikariat, skyldighet att utöva annan tjänst, löneavdrag som disciplinstraff, avstängning, förening av tjänster och anställnings upphörande. (Tjänstemannastadgan har utförligt kommenterats i nr 1 1965 av officersarbundsbladet).

3. Avtalsverket

I propositionen nr 77 för 1965 framlades förslag om inrättande av ett centralt ämbetsverk — statens avtalsverk — till 1 juli 1965 för den statliga förhandlingsverksamheten i löne- och anställningsfrågor. Som en följd härav föreslogs, att statens avtalsnämnd skulle upphöra med utgången av juni månad 1965 ävensom att civildepartementet skulle få en ny organisation fr o m 1 juli 1965.

Vad gäller verkets ledning föreslogs denna utövas av en styrelse och under denna en generaldirektör och chef, tillika ledamot av styrelsen. Styrelsen skall bestå av förutom generaldirektören sju av Kungl. Maj:t förordnade ledamöter. För att tillförsäkra styrelsen speciell ekonomisk och personalpolitisk sakkunskap skall statssekreterarna i finans- och civildepartementen eller andra tjänstemän i ledande ställning i dessa departement ingå i styrelsen. För styrelsens ledamöter finns ett antal suppleanter som Kungl. Maj:t bestämmer.

Avtalsverket föreslogs bli organiserad på fem enheter, varvid den första som handhar frågor rörande lönegradsplaceringar uppdelas på fem arbetsenheter.

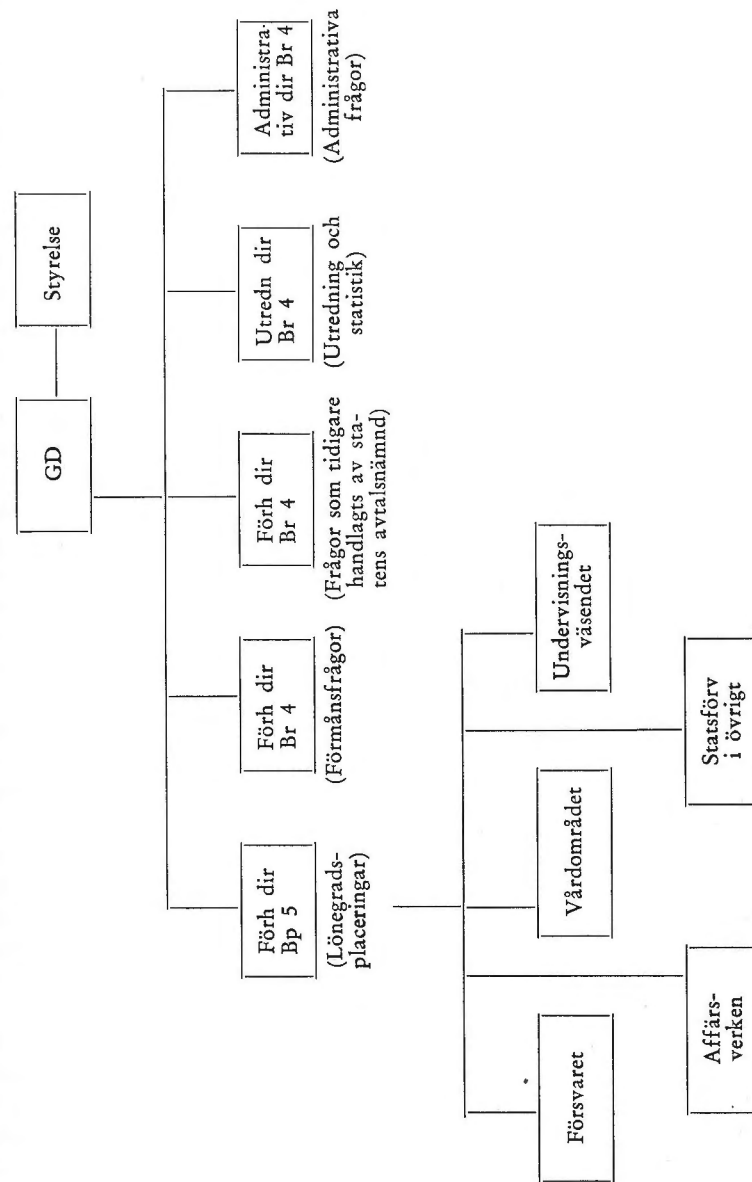
Riksdagen beslöt i enlighet med proposition.

Den departementspromemoria som låg till grund för ovannämnda proposition 1965: 60 förutsatte, att avtalsverket under sina förhandlingar behövde ha kontakt med andra verk. Det framhölls i promemorian, att varje central myndighet borde åläggas att utse en eller flera tjänstemän att kontinuerligt svara för myndighetens samråd med avtalsverket. Dessa tjänstemän förutsattes kunna ge auktoritativa besked till verket och borde — om avtalsverket ansåg det erforderligt — följa förhandlingarna genom att "sitta med vid bordet". De samråd som sålunda kunde erfordras under förhandlingens gång skulle kunna ske formlöst antingen genom förmedling av myndighetens kontaktman eller också genom direktkontakt med verksamhetschefen.

Departementschefen anslöt sig till ovannämnda tankegång men ansåg att det måste ankomma på avtalsverket att avgöra, vilka myndigheters kontaktmän, som skulle kallas till de olika förhandlingarna.

På avtalsverkets uppdrag har också bl a chefen för försvarsstaben samt försvarsgrenscheferna utsett särskilda kontaktmän. Kontaktman för försvarsstaben är chefen för sektion 3 samt för försvars-

Avtalsverkets organisation i stort

grenarna respektive chef för organisationsavdelningen (för marinen chefen för allmänna avdelningen).

4. Myndigheten — avtalsverket — personalorganisationerna

Försvarsgrenscheferns förslag till anslagsäskande, som inlämnas via överbefälhavaren före 1 september varje år (tidigare före 15 augusti) skall enligt den nya ordningen icke innehålla några B-listeyrkanden. Dessa senare skall i stället överlämnas direkt till avtalsverket med särskild skrivelse, som skall vara verket tillhanda före 1 november. D v s förslag om personalförändringar överlämnas med petitaskrivelsen, medan förslag om tjänsteförändringar senare går till avtalsverket.

Det nya förfarandet syns för undertecknad innebära i realiteten en viss förenkling. Att under det hektiska budgetarbetet samtidigt infoga förslag till B-listeförändringar och motiveringarna härför tyngde budgetarbetet i icke oväsentlig grad.

Avtalsverket tillämpade under 1966 den metodiken, att myndighetens och personalorganisationernas B-listeyrkanden presenterade myndighetens kontaktman i en gemensam lista för prioritering av den angelägenhetsgrad — enligt myndighetens syn — som tjänster borde bli föremål för lönegradsuppflyttning med utnyttjande av skala 0—3.

Samarbetsgrupp i förhandlingsfrågor

Varje försvarsgrenschef är helt obunden att direkt till avtalsverket framlägga sina krav på försvarsgrenen sk B- och C-lista. Helt naturligt finns emellertid ett flertal frågor i förevarande sammanhang som inom försvaret bör samordnas.

Efter försvarsgrenschefernas hörande föreskrev överbefälhavaren i november 1965 om inrättande av en samarbetsgrupp i förhandlingsfrågor. Uppgiften för gruppen är att genom ömsesidig information och överläggningar i erforderlig utsträckning främja överensstämmelse i de principiella förslag och synpunkter, som från försvarets myndigheter skall tillställas avtalsverket.

I samarbetsgruppen ingår de kontaktmän som CFst, CA, CM, CFHS och CMHS utsett att vara kontaktmän till avtalsverket. Skulle frågor av för försvaret större räckvidd behandlas äger företrädarna (kontaktmännen) för de centrala förvaltningarna, FOA och FRA deltaga i överläggningarna.

Som ordförande i samarbetsgruppen utsågs chefen för sekt 3 i försvarsstabens. Därutöver föreskrevs att chefen för försvarsstabens personalvårdsbyrå ägde deltaga i överläggningarna.

Tvivelsutan har de överläggningar inom den mindre samarbetsgruppen (endast repr från försvarsstabens och försvarsgrenarna) som hittills ägt rum, huvudsakligen av ömsesidig orienterande karaktär, varit till gagn för arbetet med de sk B-listefrågor.

Kontakten avtalsverket—myndigheten

Sedan nu i det närmaste två sk B-listeomgångar är avklarade kan det vara av visst intresse att se hur kontakten avtalsverket—myndigheten fungerat.

Vad beträffar kontakterna före förhandlingskedet torde dessa ha varit fullt tillfredsställande genom myndighetens möjlighet att insända sina yrkanden samt insynen i den totala listan och slutligen den av avtalsverket begärda prioriteringen.

De kontakter som förevarit under eller i anslutning till förhandlingskedena (1966 resp 1967 års B-lista) har emellertid enligt uppgiften hos försvarsgrensrepresentanterna och försvarsstabens representant varit minimala och inskränkt sig till enstaka förfrågningar om icke alltför väsentliga frågor. Huruvida detta berott på en medveten strävan från avtalsverket att hålla myndigheten utanför förhandlingarna eller att myndighetens insända underlag varit tillfyllest för avtalsverket undandrar sig undertecknads bedömning.

Självfallet har myndigheten icke räknat med "att sitta med vid bordet" vid diskussioner med personalorganisationer rörande frågor av stor räckvidd. Då det däremot gäller att avgöra avtalsverkets ställningstagande till urvalet av de tjänster som bör kunna ifrågakomma för uppflyttning, torde det vara värdefullt med en intimare kontakt med myndighetsrepresentanten än vad som hittills förevarit.

Från avtalsverkets sida kan måhända genmälas att verket har en intim kontakt med försvarsdepartementet vad gäller värdesättning av de enskilda militära tjänsterna. Försvarsdepartementets sakkunskap rörande de högre militära befattningshavarnas ansvarsområden, uppgifter m m skall icke betvivlas men det stora antalet aktuella befattningar gäller ett lägre plan, där myndighetens syn bör väga tungt.

Att avtalsverket varit och kanske förblir försiktig i att engagera myndighetsrepresentanterna under förhandlingarnas gång har må-

hända även sin förklaring ur annan synvinkel. Vilken sida representerar myndighetens kontaktman? Har myndigheten prioriterat en viss tjänst högt och avtalsverket icke omfattar tjänsten i fråga med intresse kommer myndighetsrepresentanten på andra sidan bordet i förhållande till avtalsverket. Har personalorganisationen däremot aktualiserat en viss tjänst som icke innefattas med samma intresse av myndigheten, kan kontaktsmannen komma att sitta på samma sida som avtalsverket. Myndigheten försvarsgrenschefer kan alltså komma i ett klart motsatsförhållande till myndigheten avtalsverket under förhandlingarnas gång.

Kontakten myndigheten—personalorganisationerna

Försvarsgrenscheferens ställning i avtalsfrågor är dubbelsidig. Dels skall han verka för goda ekonomiska villkor för i försvarsgrenen ingående personalkårer, dels företräder han myndighetssidan med de krav på objektivitet, överblick och viss restriktivitet som därmed sammanhänger. Dilemmat framstår såväl i kontakterna med avtalsverket som med personalförbunden.

Årliga överläggningar eller om man så vill kalla det — ömsesidiga orienteringar — hur båda sidor ser på löneutvecklingen o dyl har så väl före som efter 1 januari 1966 ägt rum mellan resp försvarsgrenschefer och de militära personalförbunden sannolikt till båtnad för bägge parter. Efter nämnda tidpunkt har emellertid en ny faktor tillkommit.

Från statsmakternas sida har nämligen föreskrivits, att de framställningar, som myndigheten gör till avtalsverket rörande förslag om lönegradsändringar o dyl, faller under 35 § i lagen den 28 maj 1937 (nr 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar. Detta har tills vidare tolkats så, att överläggningar och resonemang med personalförbunden om lönefrågor alltjämt kan hållas men att myndigheten är förhindrad att delge personalförbunden de förslag den ämnar avge eller har avgivit. Den enskilde befattningshavaren torde ej heller åtnjuta rätten att bli orienterad om huruvida hans tjänst föreslagits till höjning. Föreskrifter om hemligstämpeln torde ha tillkommit av förhandlingstekniska skäl. Avtalsverkets motpart skall icke känna till, huruvida ett av den sistnämnda framlagt yrkande stöds av myndigheten.

Rödstämpeln har från personalorganisationshåll väckt kritik. Man anser att de fakta som föreligger rörande förhandling om exempelvis höjning av en viss tjänst skall redovisas öppet och till fakta hör i detta sammanhang, hur försvarsgrenschefer ser på tjänsten i fråga.

Tjänstetillsättning m m

Bestämmelser om tjänstetillsättning fanns tidigare intagna i den allmänna verkstadgan som dock endast gällde för de centrala förvaltningsmyndigheterna och liknande verk. För krigsmaktens personal i övrigt gällde befodringskungörelsen samt särskilda författningar och brev. Tvivelsutan var området svåröverblickat.

Grunderna för tjänstetillsättning återfinns nu i tjänstemannalagen och tjänstemannastadgan. Vad gäller tjänstetillsättning vid armén, marinen och flygvapnet är dock dessa lagar icke tillfyllest. Med giltighet fr o m 1 januari 1966 har därför Kungl Maj:t utfärdat en särskild kungörelse om tjänstetillsättning vid armén, marinen och flygvapnet (SFS 1965: 819), vilken för försvarets personal utgör ytterligare en grundhandling i ämnet. Det har härvid också varit nödvändigt att ändra ett flertal instruktioner. Ävenså har det varit nödvändigt att komplettera ovannämnda författning med olika kungabrev för reglering av tjänstetillsättning i särskilda fall.

I nämnda författning 819 lämnas utrymme för försvarsgrenscheferens kompletterande föreskrifter. Med marinorder nr 84, 155, 185/66 föreligger dessa för marinens del.

I sak må här endast erinras om den decentralisering av tjänstetillsättning som nu gäller. Principen är att Kungl Maj:t endast tillsätter tjänster fr o m lönegrad C 1 samt därutöver i vissa särskilda fall.

Beträffande ansökningsförfarande vid tjänstetillsättning sägs i tjänstemannastadgan att tjänst i lönegrad A 19 och högre skall kungöras till ansökan ledig. Jml ovannämnda författning 819 görs dock ett undantag från stadgans regel i det att försvarsgrenschefer medges tillsätta tjänst utan ansökningsförfarande. Samma gäller även vad avser tjänster inom gemensamma militära organisationer.

I anslutning till vad som ovan nämnts rörande bestämmelser för tjänstetillsättning finns även anledning framhålla ändringarna av författningarna som reglerar villkoren för befordran. Dessa bestämmelser har tidigare återfunnits i befodringskungörelsen SFS 1955: 476 (omtryckt genom SFS 1964:127) och i ett kungabrev med till-

lämpningsbestämmelser till nämnda kungörelse av den 7 november 1958.

Fr o m 1 januari 1966 har nämnda författningar sammanslagits i ett kungabrev den 3 december 1965 angående villkor för befordran av militär personal på aktiv stat m m. Därmed har erhållits en formell anpassning till de nya tjänsteställningsföreskrifterna.

I sak må framhållas ett par nyheter i den nya befordringskungörelsen. Exempelvis skall befordringsberedningens protokoll tillställas chefen för försvarsdepartementet, överbefälhavaren, försvarsgrenschef och Svenska Officersförbundet. Till protokollet skall fogas en förteckning över den som avses bära ifrågakomma för befordran till viss tjänstegrad. Förteckningen skall även tillställas var och en som finns upptagen i densamma.

Några synpunkter på möjligheterna att samordna utbildnings- och utvecklingsverksamhet inom dykeritjänsten

LOJTNANT
PETER WIDE

1. Utbildning

Inom krigsmakten har behovet av dykare ökat sedan utvecklingen under VK II möjliggjort användningen av dykare i större omfattning än tidigare. Den begränsade utbildningstid, som står till förfogande för utbildningen av värnpliktiga har tvingat fram en långt driven specialisering av dykarna. Sverige är i detta avseende ganska ensamstående. Utomlands är förhållandet vanligen det att stampersonal med flerårskontrakt används i dykeritjänst. Internationellt sett når våra dykare inom sina specialområden en hög nivå. Den långt drivna specialiseringen har medfört att ett stort antal dykarkategorier utbildas. Då de olika kategorierna dels tillkommit vid olika tillfällen, dels ofta tillhör olika försvarsgrenar har följden blivit att utbildningen sker vid ett stort antal skolor och kurser. Dykarutbildningen sker idag vid marinen och armén och dykare utbildade i militär regi finns vid armén, marinen, flygvapnet, tullen, polisen, och brandkåren.

Bild 1 ger en uppfattning om vilka kategorier och vilka skolor, som finns, samt dessas fördelning till försvarsgrenar. Antalet är som synes ganska stort och det finns troligen utrymme för rationaliseringar. Dykarutbildningens uppläggning är idag i och med införandet av VU-60 nya kursplaner mera ensad än tidigare. Grundläggande dykarutbildning och fri uppstigning är i stort sett densamma för alla. Antalet skilda kursplaner framgår av bild 2.

Följande faktorer är påverkbara:

- Antal dykarkategorier.
- Antal utbildningsanstalter.
- Utbildningsgång och kursplaner.
- Personaluttagning.

Möjligheter till rationalisering diskuteras i det följande.

a) antal *dykarkategorier*.

Grundorsaken till den långt drivna specialiseringen är bristen på utbildningstid för värnpliktiga. Denna orsak är opåverkbar. Det är följaktligen inte möjligt att minska kategoriantalet genom att förlänga utbildningstiden och vidga kunskaperna. Kategoriuppdelningen sker för närvarande omedelbart efter den grundläggande utbildningen i Karlskrona och en långt differentierad utbildning påbörjas vid de olika dykarskolorna. En framkomlig väg i rationaliseringshänseende är att så långt som möjligt likrikta utbildningen och låta den särskilda utbildningen för respektive kategori komma in i ett så sent skede som möjligt.

b) antalet *utbildningsanstalter*.

För att man över huvudtaget skall kunna bedriva dykarutbildning med godtagbar effektivitet och säkerhet måste följande grundförutsättningar finnas:

erfarna instruktörer,
dykläkare,
tryckkammare,
kompressorer,
båtar,
utrymmen för personal och materiel.

Dessa förutsättningar är nödvändiga och innebär att varje fristående kurs eller skola måste fylla dem oberoende av elevantal. Man försöker för närvarande att lösa problemet genom att avrusta en del skolor under viss del av året och ge instruktörerna annan kommandering. En lösning som ger stora problem i form av bristande tillgång på erfarna instruktörer och ryckig kommanderingsgång för dem som finns.

Då grundkraven på en dykarskola är höga och instruktörsproblemet uttalat, måste en strävan till kraftsamling av resurserna vara lämplig.

c) *utbildningsgång och kursplaner*.

Nuvarande stora antal skilda kursplaner för dykare innebär en kostnads- och personalkrävande utbildning. Grundkraven på alla dykare i deras praktiska tjänst är i stort sett likartade. Utöver grund-

kraven tillkommer speciella krav på respektive dykarkategori. Det är författarens åsikt att grundkraven på en dykares praktiska kunskaper ligger betydligt högre än vad som framgår av dagens gemensamma utbildning. Man bör därför, genom stegvis uppbyggda så långt som möjligt likartade kursplaner, kunna få fram en mera rationell utbildning. Ett förslag till mönster för samordning av utbildningsplaner är presenterat i fig. 3.

d) *personaluttagning*.

Problemen med en effektiv uttagning av dykare är stora och ännu inte lösta. För närvarande är avgångarna under utbildningens lopp höga. Stora vinster kan göras genom en tidig och omsorgsfull uttagning av dykare ur ett betydligt större grundmaterial än nu.

Slutsatserna blir följande:

Omsorgsfullt uttagna dykare skall genomgå en hårt likriktad utbildning vid två för försvaret gemensamma dykarskolor som är rustade året runt.

Den ena skolan svarar för fri uppstigning med dykare, ubåts- och helikopterpersonal samt grundläggande dykarutbildning. Den andra skolan svarar för all fortsatt dykarutbildning. Vid utbildning av tungdykare kat A, blandgasdykare och klockskötare utnyttjas Belos. Det är ur utbildningssynpunkt fördelaktigt om samma instruktörer följer eleverna under hela utbildningen. Detta talar för att instruktörskåren skall kunna utnyttjas på båda skolorna.

2. *Utveckling*

Utvecklingsverksamheten syftar till att få fram materiel och metoder som möjliggör att målsättningen för dykeritjänsten kan nås. Den är ganska omfattande och kräver på grund av de stora säkerhetsproblemen i samband med dykning ständig praktisk provning av alla objekt parad med forskning. Denna tillämpade verksamhet sker för närvarande vid dyktanken i Stockholm med personal från MS, MF och kfl. Avsikten är att verksamheten skall flyttas till marinens dykericentral i Vitså när denna blir klar. Behovet av erfarna stamykare för denna delvis riskabla verksamhet är stort. Det är sannolikt att utvecklingen inom området "individuell räddning från ubåt" leder fram till att den kan utföras från stort djup. Slussar på de nya ubåtstyperna kommer att medge praktisk träning i individuell rädd-

ning från ubåt. Detta medför att en icke föraktlig utbildningsverksamhet i framtiden kan förutses äga rum vid ubåtsflottillen och marinens dykericentral i Vitså. Mycket talar därför för att skolan för fortsatt dykarutbildning knyts till marinens dykericentral i Vitså.

3. Övriga faktorer.

Säkerhetsfrågor i samband med attackdykaruppdrag.

Kustjäger- och basbevakningskompanierna kan vid större övningar knappast belastas med uppgiften att bygga upp en dyksäkerhetsorganisation enligt mönster som föreskrives i dykeriinstruktionen för marinen del VI. Denna uppgift kan lämpligen åläggas skolan för fortsatt dykarutbildning. För planläggning och ledning av attackdykaruppdrag över kustjägarkompaniernas och basbevakningskompaniernas ram behövs ett särskilt ledningsorgan. Även denna uppgift kan lämpligen åläggas dykarskolan.

Ubåtsbärgningspiket.

Räddningsarbetet i samband med en ubåtsolycka kan i vissa fall bli av en sådan art att en stor insats av skickliga stamdykare blir nödvändig. Det är ur denna synpunkt värdefullt om de få stamdykare som finns kan hållas samlade och genom ständig dykträning hållas insatsberedda för kvalificerade arbeten.

4. Sammanfattning.

Det är önskvärt att all dykarutbildning inom försvaret samordnas och bedrivs vid två gemensamma skolor. Utvecklingsverksamhet och ubåtsbärgningspiket behöver för att fungera effektiv tillgång till dykarskolornas instruktörskader.

Dykarekategorier	Flottan	KA	Armén	Flygvapnet	Övriga
Fri uppstigning	DyKS.KÖS.	Fl ¹	(Fl) ²	Fl	Fl
Grundläggande utbildning	”	(Fl)	(Fl)	Fl	Fl
Skyddsdykare	SkyS.BÖS.	—	—	—	—
Bärgningsdykare	DyKSÖGull	—	—	Fl	Fl
Röjdykare Fl	”	—	—	—	—
Röjdykare KA	”	DyKS KA 1	—	—	—
Rekognoseringsdykare	—	—	DyKS Ing 1 ³	—	—
Attackdykare Fl	DyKS ÖH	—	—	—	—
Attackdykare KA	—	KustJS KA 1	—	—	—
Tungdykare kat B	DyKS ÖH	(Fl)	—	—	—
Tungdykare kat A	Belos	—	—	—	—
Klocksötare	”	—	—	—	—
Spec.kurs dykläkare	DyKS KÖS	—	—	—	—
Spec.kurs sjukvårdare	”	—	—	—	—
Spec.kurs blandgasdykare	ÖVS, Belos	—	—	—	—

Anm:

¹ Fl innebär att utbildningen bedrivs i Flottans regi.

² (Fl) innebär att utbildningen sker vid Flottan tillhörig utbildningsanstalt och med bistånd av instruktörer från Flottan.

³ Rekognoseringsdykare bedriver tillämpad utbildning period 1 vid Hårsfjärdens Örlogsdepå.

Bild 1.

Fri uppstigning												
Grundläggande dykarutbildning												
Skyddsdykare	Bärgn. dykare	Röj dykare Fl	Röj dykare KA	Rek dykare armén	Attack dykare Fl	Attack dykare KA	Tung dykare kat B	Spec kurs läkare	Spec kurs sjukv.	Ub personal	Hkp personal	
							Tung dykare kat A					
							Klockskötare					
							Blandgas					

Bild 2.

Fri uppstigning (Enligt nuvarande planer)						
Grundläggande dykarutbildning (Enligt nuvarande planer)						
Skyddsdykare	Fortsatt dykarutbildning (Personlig färdighet dykn fritt vatten)					
Grundläggande arbetsdykning (Enkla sökmetoder, enkla arbeten uv-sprängning)						
Grundläggande röjutbildning				Grundläggande attackdyk O ₂)		Tungdyk kat B
Rekdyk armén	Röjdyk Fl	Mindyk KA	Attackdyk Fl	Attackdyk Fl		
Tjänst på resp förband					Tungdyk Kat A	
					Klockskötare	
					Blandgas	

Anm:

Fri uppstigning även för ub och hkppersonal.

Spec. Dykläkarkurs = fri uppstigning + grundläggande dykarutbildning.

Spec. Sjukvårdarkurs = fri uppstigning + grundläggande dykarutbildning.

Bild 3.

Svensk sjökrigföring på Bodensjön under trettioåriga kriget*

Inledning

Bodensjön (1)** bildar gränser mellan Schweiz, Württemberg, Bayern och Österrike och har som följd av dess geografiska läge alltsedan forntiden ofta varit skådeplatsen för väpnade konflikter. De första uppgifterna om sjöstrider härstammar från romartiden, när Tiberius år 15 f. K. byggde en flotta och med denna erövrade en ö, varigenom romarna i fortsättningen behärskade sjön fram till femhundratalet. Fortsatta strider ägde rum under medeltiden; så stormade den 11 nov. 1291 abbotens i Sankt Gallen trupper från land och sjön orten Buchhorn, som var allierad till Albrecht av Österrike. År 1333 blev orten Meersburg belägrad under 14 veckor, men försvararna förfogade över snabba skepp utrustade med bågskyttar, med vilkas hjälp de kunde bryta den fientliga blockaden och österrikarna måste uppgelägringen.

År 1454 lät hertigen Sigmund av Österrike bygga "ett stort skepp och tre jakt skepp mot schweizarna", men det stora skeppet visade sig vara felkonstruerat och sjönk vid stapelsättningen.

Under Schwabenkriget år 1449 utnyttjades skepp huvudsakligen för transporter; så kunde schweiziska jakt skepp fånga upp en stor fientlig transport med krigsmateriel och livsmedel mellan Lindau och Konstanz. Efter det svåra tyska nederlaget vid Hard tog trupperna, som anlant sjövägen, till flykten ombord på skeppen, men trängseln blev så stor att fem skepp kantrade. Bortåt 500 man gömde sig nere vid stranden och kunde nästa dag räddas ombord på skeppen. Också efter nederlaget vid Schwaderloch gick en överlastad transport förlorad. Stora förluster uppstod också när Schwabenförband genomförde en i och för sig lyckosam kommando-raid mot Rorschach. Den schweiziska garnisonen blev på dåtida krigssätt nedgjord, dock uppstod under de kejserliga truppernas återembarkering

* Skriven för Tidskrift i Sjöväsendet. Översatt av redaktionen.

** Se anmärkningar efter artikeln. Se även kartbilden sid. 481.

panik, varvid åtskilliga skepp sjönk och många soldater drunknade.

Under schmalkadiska kriget år 1548 blev det protestantiska Konstanz på order av kejsaren överfallet från land och sjön av den spanske översten Alfonso de Vives. Sjöstyrkan bestod av sexton till arton stora skepp, som emellertid blev överraskade av storm, och landsättningen kunde inte följas enligt plan och anfallet blev tillbakalaget. Ehuru protestantisk sökte sig staden efter den tiden under Österrikes beskydd och upphörde att vara en fri riksstad. Senare blev Konstanz målet för svenska erövringsförsök, varom skall förtäljas utförligare längre fram.

Också under trettioåriga kriget utspelades på Bodensjön krigiska händelser.

Även i fredstid patrullerade periodvis beväpnade skepp på sjön för att bekämpa smuggling och sjöröveri. Under det österrikiska tronföljdskriget i mitten på 1700-talet fanns det tillfälligtvis ett franskt förband på sjön, som emellertid inte uträttade mycket. Så mycket viktigare var de operationer mellan fransmän och österrikare, som ägde rum på sjön åren 1799—1800. Den österrikiska flottiljen anförtroddes den engelske översten Williams befäl, som från sjösidan ingrep i belägringen av det av fransmännen besatta Konstanz och därvid tillintetgjorde sextio schweiziska transportskutor. Vidare företog den österrikiska flottiljen talrika kommandooperationer och erövrade därunder trettiosju kanoner, flera skepp och annan materiel. Fransmännen utrymde slutligen Konstanz och österrikarna kunde därefter behärska hela sjön under en lång tid. Efter det rysk-österrikiska nederlaget vid det andra slaget vid Zürich den 25 september 1799 trängde fransmännen på nytt fram till Bodensjöns stränder och rustade mellan Arbon och Rorschach åter ett fartygsförband. Den österrikiska flottiljen besköt den 14 januari år 1800 ett franskt strandbatteri från elva kanonbåtar och kapade ett stort schweiziskt skepp med en egen förlust av två döda och sju sårade. Senare besköt flottiljen även Immenstadt och Langenargen, men måste sedan upplösas, då de franska arméerna snart behärskade hela landområdet kring Bodensjön. År 1809 utkämpades strider på sjön mellan bayerska skepp — allierade med fransmännen — och kejserliga-österrikiska fartyg. Under den politiska spänningen mellan Preussen och Schweiz år 1856, om den s. k. "Neuenburgerhandel", utrustades på schweiziska sidan fyra tillgängliga civila ångare med vapen och underställdes en engelsk sjöofficers befäl. Också det med

Preussen i denna fråga nära anslutna Bayern avsåg beväpna sina ångare på sjön, men i sista minuten kom det till stånd en diplomatisk lösning på konflikten.

Såväl under första som andra världskriget uppträdde på sjön beväpnade polishåtar, dessutom lär det under åren 1914—18 ha funnits ett förband ur det tyska kejsarliga motortorpedbåtsvapnet och under åren 1941—45 en tysk marinskola från Kiel i Lindau. I Friedrichshafen byggdes under andra världskriget små motortorpedbåtar för den tyska marinens räkning. När fransmännen besatte dessa trakter år 1945, uppsattes ytterligare en gång ett förband sammansatt av erövrade tyska båtar, som emellertid inte kunde förhindra att den tyska civila Bodensjöflottan i slutet av april flydde till Schweiz för internering.

För den svenske läsaren kan det kanske vara av intresse att veta att på Genevesjön uppträdde en savojsk krigsflotta från 1100-talet och en krigsflotta tillhörande Bern respektive Geneve från 1500-talet fram till slutet av 1700-talet med egna uniformer, reglementen och örlogsvaryv och speciella marinkanoner. Likaså fanns det på Zürichsjön en krigsflotta, som upplöstes först i början på 1800-talet. På Vierwaldstättersjön uppträdde åren 1798—99 franska kanonbåtar, som deltog i en stor amfibieoperation vid Steinstad. Också på Luganosjön fanns franska kanonbåtar åren 1798—99 och på Langensjön kämpade skepp från Piemont, Frankrike och Österrike i alla krig mellan åren 1799 och 1859; i sista kriget lät sig först den italienska och sedan också den österrikiska flottiljen interneras i Schweiz. I början av 1900-talet höll Italien några små torpedbåtar på Langen- och Luganosjöarna, senare motortorpedbåtar, av vilka en flydde till Schweiz i september år 1943 i anslutning till den italienska kapitulationen. Under de båda världskrigen hade den schweiziska armén förband av provisoriskt beväpnade privata motorbåtar på alla sjöar och byggde därtill tio lätt pansrade, med två kulsprutor och ett pansarvapen utrustade snabba patrullbåtar för att kunna bekämpa en befärad tysk landsättning med hydroplan i bergssjöarna.

I anslutning till den svenska härens operationer i Sydtyskland våren 1632 marscherade större förband för första gången mot Bodensjön, sedan de hade besatt Memmingen och Kempten den 16.4 och Zeil och Leutkirch följande dag. Befälhavaren för svenskarna, som var i förbund med Württemberg, var generalmajoren Patrick Ruthven. Endast skärmytslingar inträffade norr om Bodensjön, de

Konstanz år 1633.

kejsrerliga trupperna var till större delen slagna, dock lyckades det flerfaldiga gånger för de bofasta bönderna, som förde ett slags gerillakrig, att överraska och tillintetgöra mindre svenska avdelningar. Den 25 oktober kapitulerade staden Radolfzell för svenskarna, Württembergs trupper och det franska kavalleriet utan strid, medan den österrikiska garnisonen flydde sjövägen. Svenskarna började genast att beväpna påträffade civila skepp och byggde också några riktiga krigsskepp.

Sommaren 1632 ingrep hertigen Bernhard av Weimar i striderna och han återerövrade de platser som svenskarna tidigare på sommaren hade måst uppgge. Ett protestantiskt herravälde i dessa trakter kunde emellertid säkras blott genom att behärska sjön och på så sätt förhindra all tillförsel från Österrike till de katolska områdena. Sjöherraväldet kunde utövas blott om hela sjöstranden erövrades. Den schweiziska stranden innehades till större delen av det protestantiska Zürich och dess underlydande, Thurgau, medan längre öster ut härskade den katolska abboten av Sankt Gallen. Ehuru Schweiz officiellt var neutralt, understödde de protestantiska kantonerna svenskarna genom leveranser av krigsmateriel och livsmedel, något som gjorde katolikerna förbittrade och ökade faran för ett religiöst inbördeskrig i Schweiz.

Emellertid hade de kejsrerliga förlagt ett kompani av Woffeggs regemente till ön Reichenau, som utkämpade många strider med de svenska skeppen, varunder det lyckades för kompaniet vid ett tillfälle nattetid och med hjälp av civila på ön att uppbringa ett stort svenskt skepp (2) och föra det till Konstanz.

Den viktigaste fartygstypen i den kejsrerliga Bodensjönflottan var det s k "jaktsskeppet" som var 27 meter långt och försedd med segel och roddare. Det största skeppet var "die Lädinen" (också kallat "Laden") 34 meter lång, 4,40 meter bred, 1,25—1,50 meter djup och med en 26 meter hög mast, en segelyta av 23 ggr 13—20 meter, en lastförmåga av 140 ton eller 500 man. "Die Halblädinen" var 21 meter lång med en bredd av 2,75 meter. Den kejsrerliga flottan bestod av cirka 12 skepp och var åren 1633—34 underställd "amiralen för Bodensjön" Oberstwachmeister Nikolaus Weisse från Galasch's infanteriregemente.

Sjöförsvaret på sjön var uppbyggd kring den s k sjöalliansen, en sammanslutning som skapats omkring år 1620 och som förband städerna Konstanz, Lindau, Ueberlingen, Bregenz och Mörsburg att i

händelse av fara ställa till förfogande ett angivet antal skepp, vapen, manskap, pengar och proviant för det gemensamma försvaret. Denna överenskommelse blev förnyad den 12 november 1632 i Lindau och avsåg försvaret av Konstanz, Lindau, Ueberlingen, Bregenz och ön Mainau, medan slottet Langenargen inte är omnämnt. Enligt överenskommelsen skulle Konstanz, Ueberlingen och Mainau lämna varandra ömsesidig hjälp, likaså Lindau och Bregenz, vilka Konstanz också skulle försöka sända hjälp till, enär man antog att motståndaren endast kunde anfalla ett område i taget. För detta ändamål skulle i Lindau hållas i beredskap två artilleribeväpnade skepp och två till tre mindre skepp med 80 mans besättning, i Konstanz två beväpnade skepp och dessutom skepp i Ueberlingen och vid Mainau. Vidare skulle kontakt tas med schweizarna för att få deras tillstånd till tillfälligt skydd vid den schweiziska stranden i händelse av storm. Staden Konstanz hade tidvis en garnisonstrupp från Vorarlberg, medan ön Mainau visserligen hörde till den tyska orden men taktiskt dock var underställd fästningen Lindau.

Så snart som den hotande faran var överstånden sönderföll sjöalliansen och måste förnyas den 4 september 1637, när ett nytt hot mot Bodensjön avtecknade sig

Det svenska förbandet bestod huvudsakligen av erövrade lokala skepp. Därutöver skola svenskarna ha förfogat över några i Radolfzell byggda eller ombyggda skepp, som var heldäckade med ek, möjliggörande att besättningen hölls osynlig och skyddad mot gevärseld.

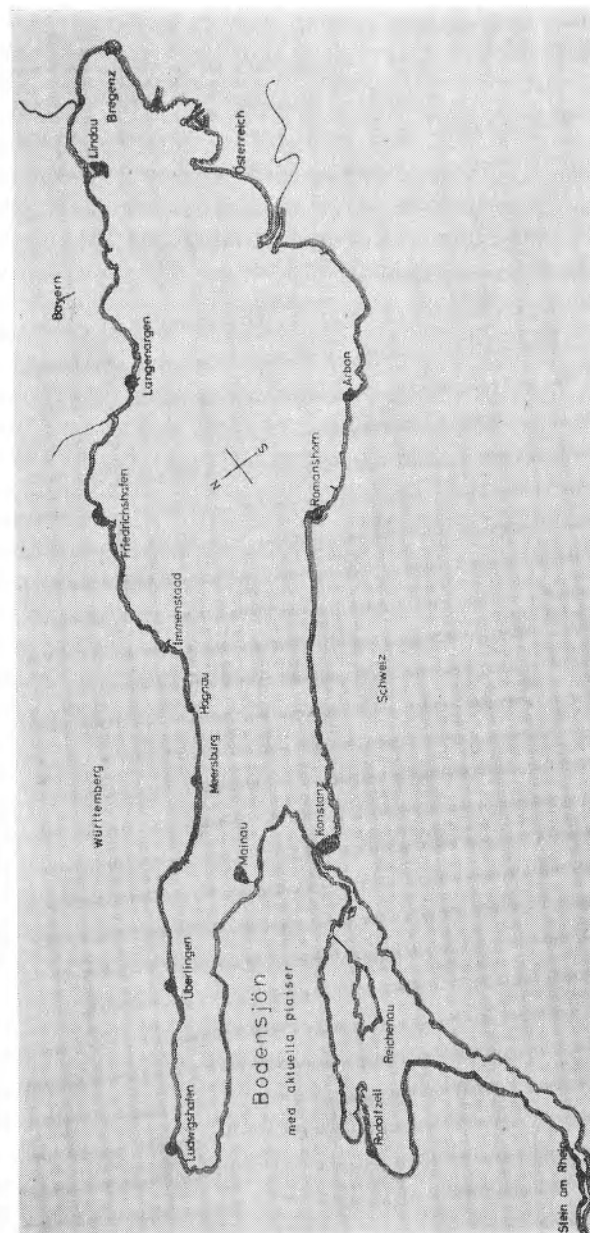
Sommaren 1633 marscherade en svensk armé under general Horn från Ulm till Bodensjön med uppgift att erövra städerna Konstanz och Ueberlingen. Därunder inträffade en svår kränkning av den schweiziska neutraliteten, då general Horn vid Stein am Rhen trängde in på schweiziskt område (3) för att kunna angripa Konstanz även från den svagare försvarade schweiziska sidan. Från schweiziskt håll nöjde man sig med protester.

Konstanz blev överraskad av den svenska anmarschen, på morgonen den 8 september stod den svenska armén framför den otillräckligt befästa och svagt bemannade staden. En uppmaning till kapitulation avvisades av försvararen, översten och greven Max Willibald Wolfegg. De svenska trupperna hade under sin snabba marsch fått lämna artilleriet efter sig, varigenom det första stormanfallet blev fördröjt. Detta gav garnisonen tid att bygga ut sina ställningar och motta förstärkningar. Sålunda anlände redan den 9 september 260

man sjövägen från Ueberlingen, vilka den 10 följdes av cirka 200 man från Lindau och Bregenz, så att bemanningen inklusive 600 man från Konstanz, 500 man ur Wolfegg's regemente och 165 man ur ett av Aldringers kompanier tillsammans uppgick till 1 885 man. Trots att sjöalliansen hade fungerat enligt plan flydde biskopen i Konstanz feget ut ur staden natten mellan 10 och 11 september. Han lyckades visserligen personligen fly till Lindau; däremot kapade svensarna två tungt lastade "Lädinen", som transporterade bort arkivet och kyrkskatten (4). Redan den 11 protesterade biskopen skriftligen till general Horn och krävde att återfå egendomen.

Biskopsflykten utlöstes möjligen av det första svenska stormanfallet den 10 september klockan tre på morgonen, vilket emellertid kunde slås tillbaka av försvararna. General Horn hade redan den 8 befallt general Wrangel att uppgå belägringen av Villingen och den 10 inträffade dennes trupper framför Konstanz, varigenom svensarna från och med då bör ha förfogat över åtminstone 10.000 man. Den 13 september besköt svenskarna Konstanz liksom de in- och utgående skeppen. De schweiziska protestanterna understödde svenskarnas ansträngningar och levererade till Horn 200 kulor och två ton krut, vidare kunde svenskarna utnyttja schweiziska skepp för transporter mellan Rorschach och Konstanz. Ytterligare leveranser av krigsmateriel till svenskarna kom från Schaffhausen, Winterthur och Sankt Gallen, huvudsakligen krut och brandgranater (5).

Men också de kejsrerliga erhöill förstärkningar. Natten mellan den 15 och 16 for tre stora "Lädinen" från Konstanz till Meersburg för att hämta ett regemente om 1.200 man, varav 200 var ryttare och 50 dragoner, och bemanningen kom att uppgå till 3.000 man. Dessutom sändes två jaktskepp och två andra farkoster från Konstanz och brände ned husen i Hörnle vid Thurgauerstranden för att fienden inte skulle kunna utnyttja dem. När de kejsrerliga den 17 åter lät tre stora och flera små skepp löpa ut mot Lindau satte sju svenska skepp efter dem och tog fartygen från Konstanz under så häftig eld, att några började bli efter. Från Konstanz utsändes då ytterligare ett jaktskepp med skarpskyttar, som engagerade svenskarna, varigenom slutligen alla kejsrerliga skepp undkom. Den 18 lyckades svenskarna skjuta en bräsch i stadsmuren och nästa natt anföll de för femte gången men blev tillbakaslagna med en förlust av i runt tal 400 man. Beskjutningen av staden återupptogs först den 24 september och vid middagstid samma dag anlände ombord på 12 skepp

från Lindau ytterligare en förstärkning om cirka 500 man till den belägrade garnisonen. Den kejserliga sjöstyrkan var nu tillräckligt stark för att klara av stadens försörjning sjövägen. Slutligen anlände till Konstanz natten mellan den 25 och 26 september ytterligare 500 man ur regementet Ems från Vorarlberg, så att läget för de belägrade tack vare sjötransporterna avsevärt förbättrades. Däremot visade det sig att Konstanzbornas förhoppning att schweizarna skulle tvinga svenskarna att rymma ut de besatta områdena framför Konstanz sveks. På schweiziska sidan, åtminstone vad Zürich och de protestantiska kantonerna anbelangar, önskade man seger för svenskarna. Man var så småningom från schweiziskt håll inne på att föreslå Horn häva belägringen under förutsättning att Konstanz tills kommande fredsslut skulle begära sig under schweiziskt skydd. Detta förslag avvisades emellertid av Konstanz försvarare, greve Wolfegg. Nu sände det katolska Schweiz trupper till Thurgau för att fördriva Horn med våld från schweiziskt område, vilket tvingade det protestantiska Zürich till motåtgärder. Inbördeskrig i Schweiz tycktes ännu en gång oundvikligt. Under tiden hade den kejserliga fältherren hertigen av Feria anlant från Italien och förenat sig i Ravensburg med general Aldringer, som ryckte fram från Bayern över Memmingen mot Lindau. Den 30 september stod de båda kejserliga fältherrarna redan i Salem, där de förfogade över i runt tal 20.000 man. Trots den hotande strategiska omfattningen företog Horn den 29 och den 30 september än en gång flera försök att storma Konstanz, erövrade också flera försvarsställningar, men blev till slut hejdad med en förlust av 600 man. Visserligen erhöll svenskarna den 30 september ytterligare förstärkningar på 5.000 man under befäl av greve von Birkenfeld, men också Konstanz garnison erhöll tillskott genom att regementeena Commargo och von Reinach inträffade i den belägrade staden den 1 oktober. Svenskarna avbröt belägringen samma dag och avtågade den 2 oktober för att förena sig med Bernhard von Weimar i Stockach (6).

Under dessa händelser fortgick operationerna på sjön. Den 20 september hade några svenska skepp gjort en raid i förhoppningen att kunna fånga upp en kejserlig eskort men påträffade icke denna, och den 22 sände greve Wolfegg å sin sida ett bud sjövägen till Lindau och Bregenz för att påminna dessa städer om sjöalliansen och dess förpliktelser, som ju innebar att de skulle ställa två välbeväpnade skepp till förfogande för att övervaka sjöfarten. Som svar uppen-

barade sig, som redan nämnts, Nikolaus Weiss med 12 skepp i Konstanz den 24 september. Redan nästa dag löpte Wolfegg åter ut för att försöka fånga upp ett svenskt skepp som han tidigare varit nära att kapa. Den kejserliga sjöstyrkan besköt de svenska ställningarna vid klostret Münsterlingen, där man förmodade det eftersökta skeppet befann sig. Ett kejserligt skepp kom in nära under stranden och fångade upp en förtöjd skuta, dock var det inte den eftersökta "Lädinen" utan blott en mindre farkost.

Om natten seglade tre kejserliga skepp bemannade med skarp-skyttar ut på en uppreisningsaktion längs Rhen och råkade därvid i strid med svenska fältbefästningar.

Som operationsbas för den kejserliga sjöstyrkan tjänstgjorde Meersburg, varifrån den företog en framstöt mot Staad i avsikt att locka ut det svenska förbandet, vilket dock inte kom ut. I stället besköt de kejserliga skeppen en svensk ryttartrupp, som skall ha erhållit en förlust av 20 man.

När åter en gång ett kejserligt jaktskepp löpte ut från Konstanz den 30 september, blev den träffad av en 25-punds kula från ett svenskt strandbatteri. Styrman ombord fick ett ben krossat, rodret havererade och skador uppstod ombord. Den 2 oktober landsatte Weiss en kejserlig avdelning vid Bottighofen, som svenskarna erövrade några lätta kanoner och gevär från.

Det svenska misslyckandet att erövra Konstanz kunde tillskrivas å ena sidan den omständigheten att motståndaren hela tiden behärskade sjön i sådan utsträckning att den belägrade staden kunde tillföras förstärkningar och förnödenheter i stor omfattning och å andra sidan att det strategiska läget för de protestantiska arméerna försämrades som följd av de katolska arméernas förening i Sydbayern. Också förtjänar Konstanz' energiska försvar under greve Wolfegg's ledning ett hedrande omnämnande, så mycket mera som det fanns en stark protestantisk opposition i staden, som stod i hemlig kontakt med svenskarna och schweizarna (7).

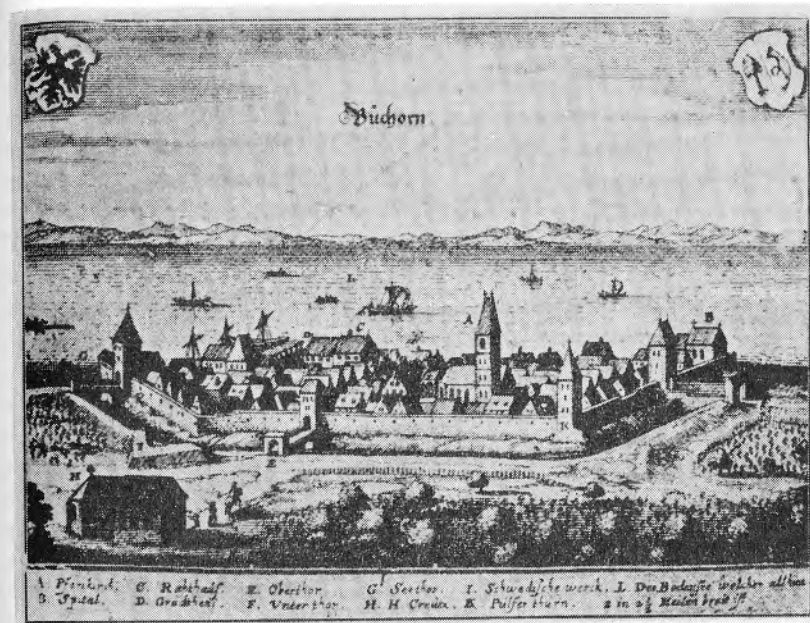
De protestantiska makterna förfogade emellertid även efter åter-tåget från Konstanz över en stödjepunkt vid Bodensjön, nämligen Radolfzell, som sedan den 25 oktober 1632 var i händerna på trupper från Württemberg. Utgående härifrån företog mestadels svensk-bemannade skepp raider för att fånga upp kejserliga skepp; Radolfzell blev också sjövägen försörjd med underhåll från Schweiz, Schaffhausen och Stein am Rhen. Greve Wolfegg satte fortsättnings-

vis in sina skepp mot det svenska förbandet och kunde den 25 november 1663 meddela att hans skepp hade erövrat ett svenskt skepp efter häftig strid. Skeppet lär ha varit av en särskild konstruktion, byggt med speciellt tjocka bjälkar, heldäckt förut och akterut och bemannat med 18 svenskar, av vilka nio föllo i striden och resten blev tillfångatagna. Därefter angrep greve Wolfegg från land och sjön slottet Gaienhofen, som försvarades av 60 man, och tvingade besättningen att kapitulera. En kejserlig garnison tog slottet i besittning och en dragonavdelning den motsatta stranden, så att den fiendliga garnisonen i Radolfzell blev helt och hållet avskuren från tillförsel över sjön (8).

Den 4 februari 1664 försökte svenskarna bemäktiga sig slottet Langenargen genom en kupp, men blev avvisade.

Emellertid närmade sig den svenska hären under general Horn på nytt Bodensjön och slog läger framför den kejserliga staden Ueberlingen den 23 april 1664. Genast anlände sjövägen förstärkning, först 100 man och en kanon från Lindau. Den 26 april utlöpte från Konstanz tre skepp med 50 skyttar och 50 beväpnade borgare. Under ingången till Ueberlingen blev skeppen beskjutna med två skott från ett svenskt batteri, av vilka ett träffade och dödade en soldat. Den 28 april sände Konstanz 200 soldater ur Wolfegg's regemente, varvid den kejserliga sjöstyrkan under Oberstwachmeister Nikolaus Weiss måste lämna eldunderstöd för att genomföra landsättningen under beskjutning från de svenska batterierna.

Det stod klart för de kejserliga att även för försvaret av Ueberlingen sjöherraväldet skulle vara av väsentlig betydelse. Överste Vizthumb, kommandant i Lindau sedan januari 1664, sände redan den 22 april tre krigsskepp till Ueberlingen med order att på vägen påträffade handelsskepp, som kunde falla i fiendens händer, skulle uppbringas och sändas till Lindau. Den 25 april hemställde han att kommandanten i Konstanz skulle sända ut några skepp för att förhindra att de protestantiska schweizarna lämnade svenskarna någon hjälp. Den 26 ägde ett rådslag om sjökrigföringen rum i Konstanz och samma dag på eftermiddagen avgick några kejserliga skepp till ön Mainau, och den 25 hade Vizthumb sänt iväg ytterligare tre skepp, förmodligen från Bregenz, som förstärkning. Det stora bekymret för de kejserliga var den oklara schweiziska neutraliteten. Förbandschefen Weiss fick order att i händelse av en förestående kapitulation av Ueberlingen föra alla skepp på den schweiziska sidan

Buchhorn.

till Lindau i preventivt syfte för att fienden skulle få tillgång till så ringa skeppstonnage på sjön som möjligt.

Den 26 april var den kejserliga flottan koncentrerad till Mainau; den bestod minst av fem skepp från Konstanz, tre från Bregenz och tre från Lindau. Weiss var åter i Konstanz den 27 och gick ut därifrån med fyra skepp, förenade sig med ytterligare skepp och inträffade vid rätt tid utanför Ueberlingen för att delta i avvärjandet av ett svenskt stormanfall. Svenskarna lär haft mer besvär med sjöstyrkans eldgivning än med elden från de belägrade. I fortsättningen blev den kejserliga garnisonen i Ueberlingen ytterligare förstärkt sjövägen; den 29 april med 200 man ur regementet Wolkenstein från Bregenz och i början på maj med ytterligare 140 man. Mera trupper sändes från Konstanz. I brist på skepp tycks svenskarna inte ha varit i stånd att störa dessa transporter. Radolfzell blockerades av kejserliga skepp och fasta ställningar. Den 3 maj fick de kejserliga genom spionage i Radolfzell reda på att svenskarna på landsvägen från Schaffhausen hade fört fram några båtar och över

100 roddare till sina ställningar framför Ueberlingen, där båtarna skulle sjösättas nattetid. Detta schweiziska neutralitetsbrott gjorde de kejsrerliga mycket förbittrade; de måste redan hålla kusten utanför Thurgau under bevakning dag och natt för att förhindra att skepp därifrån hamnade i svenska händer. Trots dessa anspråk på hans fåtaliga skepp skickade kommandanten i Lindau den 5 maj ytterligare fem beväpnade skepp med proviant och ammunition till Ueberlingen och Konstanz.

Den 4 maj lyckades det emellertid för svenskarna att komma över ett första skepp i det att de bärgade ett av Ueberlingerborna sänkt skepp vid Sermatingen, medan den kejsrerliga flottan låg vid Dingelsdorf.

Den 5 maj meddelade överste Vizthumb från Lindau att han hela tiden måste hålla fyra skepp mellan Lindau och Buchhorn för bevakning mot schweizarna, eftersom "schweizarna var ett äreförgädet folk, som ofta med åtta och nio skepp på en gång trafikerar längs Reichsboden (9) och begär att få lasta ombord allt slags gods; jag har satt efter dem idag dock undkom de så när som på ett fartyg". Den 6 meddelade den bekymrade Vizthumb att han hade två skepp i Langenargen och tre ute på uppdrag på sjön. Den 6 maj beväpnades ytterligare ett stort lastskepp i Konstanz med kanoner för att sättas in mot det nu två skepp starka svenska förbandet. Redan den 7 var detta skepp i strid med svenska trupper i Sipplingen vid Ueberlingen, dit på natten ytterligare 100 man ankom från Konstanz. Det andra svenska skeppet var sannolikt ett civilt skepp från Ueberlingen, som skulle fly om natten till Konstanz med civila ombord och som svenskarna förföljde med två båtar och beslagtog vid ön Mainau. Männen ombord satte sig till motvärn och blev nedgjorda och kvinnorna tillfångatagna. von Horn släppte dem sedan ridderligt utan lösensumma. Eftersom man kunde räkna med ytterligare stormangrepp av svenskarna, gick den kejsrerliga sjöstyrkan till sjöss den 8, nådde Mainau midnatts och inträffade utanför Ueberlingen tidigt den 9. Den 11 mottog general von Horn 1.200 soldater från Württemberg som förstärkning, medan trupperna i Ueberlingen förstärktes med 600 man. På eftermiddagen den 11 maj besköt de kejsrerliga skeppen ett svenskt läger vid Nussdorf. Då också Ueberlingens bemanning vuxit hela tiden sedan belägringens början tack vare tillgången på en kejsrerlig sjöstyrka, avbröt general von Horn belägringen den 15 och drog sin väg.

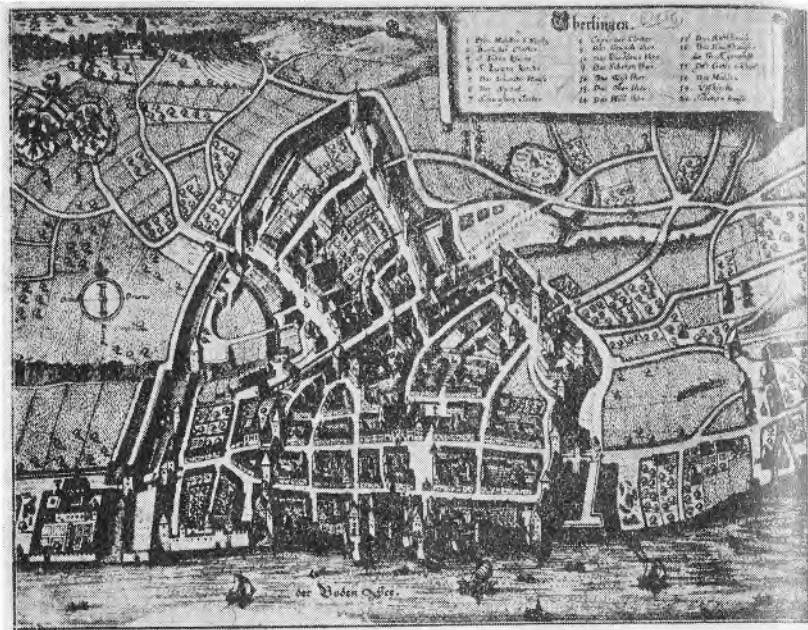
Men vid samma tid försökte svenskarna än en gång sin lycka på sjön. Det svenska förbandet hade vuxit till fyra skepp och löpte ut natten mellan den 14 och 15 mot Buchhorn med 200 man ombord, medan till lands infanteri och rytteri även satte sig i rörelse mot samma plats. Svenskarna intog den dåligt befästa Buchhorn och inriktade sig genast på försvar. Den kejsrerliga befälhavaren till sjöss, Weiss, följde efter svenskarna med sina 12 skepp och inslöt Buchhorn från sjösidan. Kort därefter anlände ytterligare tre beväpnade skepp från Lindau och ett från Bregenz, och en "Halblädin" bestyckad med fyra kanoner eftersändes, dock kunde svenskarna inte drivas bort. På kvällen den 15 försökte de kejsrerliga skeppen skjuta Buchhorn i brand men blev avvisad med en förlust av fyra döda. Ett försök den 16 att sänka de svenska skeppen med brandammunition blev resultatlöst.

Svenskarna gav Buchhorn namnet Gustavsburg och anlade där ett örlogsvärv. Det största svenska krigsskeppet var "Drottning Kristina" med 22 kanoner, senare blev ytterligare fyra mindre skepp förlagda dit eller byggda där. Detta förband lyckades lägga beslag på fem kejsrerliga skepp lastade med krigsmateriel.

De kejsrerliga koncentrerade sig på uppgiften att efter bästa förmåga hålla området på sjön mellan Konstanz—Immenstad—Meersburg—Buchhorn och den schweiziska sidan fri från fientliga fartyg genom att avdela en bevakningsstyrka om fyra skepp från Ueberlingen, Mainau och Konstanz, som dag och natt avpatrullerade sjöområdet. Den 20 maj hade man överenskommit härom och redan den 23 maj gick förbandet till sjöss under befäl av Christoph Karl von Wolfegg. Sammantaget stod den kejsrerliga flottan med i runt tal 20 beväpnade skepp mot cirka fem svenska, dock tycks det svenska skeppet "Drottning Kristina" ha varit det största och starkast beväpnade skeppet på sjön.

Ett anfallsförsök av de kejsrerliga mot Radolfzell den 3 juli misslyckades som följd av otillräcklig styrka och dålig planering. Likaså misslyckades ett överfall på svenskarna i det under tiden väl befästa Buchhorn. Bemanningen bestod av 500 skyttar och 60 ryttare samt ett flertal kanoner. Som en förpost tjänstgjorde klostret Löwenthal, där 11 svenskar med två små kanoner var förlagda.

De kejsrerliga uppträdde i augusti överraskande till lands och sjöss vid Buchhorn och kunde också erövra Löwentahl från landsidan men hamnade då mellan två eldar, när en svensk undsättningsstyrka,

Ueberlingen.

som hade nedkämpat en kejsarlig avdelning, ryckte an från Biberach. De kejsarliga måste åter embarkera och rymma ut Löwentahl. Platsen blev därefter nedbränd av svenskarna. Först den 1 september utrymde svenskarna Buchhorn utan att det upptäcktes av de kejsarliga (10).

Likaså misslyckades de kejsarliga försöken att inta Radolfzell. Efter nederlaget vid Nördlingen i början på september 1634, utrymde den svenska garnisonen också Radolfzell. Om de svenska skeppen därvid sänktes av de egna eller fördes med tillbaka kan tyvärr inte klarläggas.

Protestantiska stridskrafter i Bodensjöns närhet fanns därefter blott i fästet Hohentwiel, vars befälhavare Widerhold, württembergare, vid ett första försök kunde ta Ueberlingen i besittning genom överraskning. Snart måste han likväl uppge platsen igen.

Den 30 januari 1643 lyckades det för trupper från Württemberg och Frankrike att för andra gången överfalla och erövra Ueberlingen. De större skeppen hade vid tillfället seglat till marknaden i Konstanz så att bytet blev bara två mindre skepp och tre fiskebåtar. Senare utnämnde fransmännen Corval till kommandant för garnisonen och underställde honom 500 ryttare och 800 man fotfolk likaså sex beväpnade skepp. Då nu Ueberlingen av de övriga städerna betraktades som fiende kapade ett jaktskepp från Konstanz ett rikt lastat fraktskepp från Ueberlingen. I september 1643 försökte de övriga sjöstäderna befria Ueberlingen med hjälp av en komplott bland stadsborna, men aktionen blev upptäckt, de kejsarliga fartygen avvisade och ledaren avrättades. Operationerna på sjön förlöpte på sedvanligt sätt efter det att de olika sjöstäderna utrustade ett antal beväpnade fartyg, dock klagade greve Max Willibald von Wolfegg, numera guvernör i Lindau, att besättningarna på enstaka skepp blott bestod av landfolk, som inte visade någon lust att kämpa. Wolfegg föreslog att ett förband beväpnade skepp ständigt stationerades vid ön Mainau, då man från denna position inte endast behärskade större delen av sjön utan även kunde övervaka handeln på sjön mellan Ueberlingen och Schweiz. Detta förslag avvisades emellertid av den österrikiska krigskommissarien greve von Königsegg. Den 12 maj 1643 förordnade ärkehertiginnan Kludia att greve Wolfegg fick befäl över krigsskeppen från Konstanz, Lindau, Bregenz och ön Mainau, varigenom Wolfegg de facto blev amiral för Bodensjön, en ställning som egentligen förlänades honom av kejsaren redan i december 1642 i samband med en vid det tillfället aktuell men ej utförd mobilisering. Eftersom den württembergiska-franska sjöstyrkan i Ueberlingen var svag (ytterligare skepp byggdes visserligen) ansåg Wolfegg att blockaden för tillfället kunde upprätthållas med fyra skepp.

Redan i juni 1643 blev emellertid läget på sjön besvärligare för de kejsarliga och de måste utrusta ytterligare beväpnade skepp och föra civila fartyg från Buchhorn i säkerhet till andra platser. Men framför allt gav befästningarna på ön Mainau anledning till oro, enär bemanningen där endast bestod av 50 man, vartill 68 man fanns ombord på de kejsarliga krigsskeppen, som låg utanför ön. Den württembergiska-franska sjöstyrkan bestod nu av 16 skepp och Wolfegg anmälde att han inte kunde hindra en landstigning, därest inte garnisonen avsevärt förstärktes och de förfallna befästningarna ge-

nast sattes i stånd. Den 19 juni gjorde de württemberska fartygen en raid och tog några skepp i Hagnau som byte, varefter alla civila skepp mellan Meersburg och Buchhorn fördes till Konstanz för att undandra dem från ett eventuellt fientligt angrepp. Trots det farliga läget kunde de kejserliga inte samla sig för några större ansträngningar; greve Königsegg beordrade till och med den 28 juli att krigsskeppen från Konstanz skulle återvända från Mainau till Konstanz "på grund av de höga kostnaderna", medan ett jaktskepp från Bregenz måste hålla utanför Radolfzell, där garnisonen var mycket svag. Fartygsförbandet utanför Mainau var i fortsättningen så försvagat, att greve Wolfegg föredrog att dra tillbaka de kvarvarande skeppen för att inte utsätta dem för ett övermäktigt fientligt anfall. Överallt saknades det pengar för att ställa upp trupper, bygga befästningar och iordningställa fartyg; befolkningen var också opålitlig och trött på det långa kriget. Operationerna till lands fick mången gång en något ovanlig karaktär. Så hösten 1643, när de kejserliga satte igång med en större offensiv för att antingen förstöra vinskörden för befolkningen Ueberlingen eller lägga beslag på den själva, men företaget misslyckades. Ueberlingen kunde då och då förses med proviant landvägen, enär de kejserliga allmänt led brist på trupper och endast kunde avdela något hundratal man till de olika städerna vid sjön. Först när den bayriska generalen Mercy vände sig mot Ueberlingen i april 1644 med starkare trupper och inneslöt staden och nedkämpade befästningarna med artilleri, gav sig den württemberska-franska garnisonen den 11 maj efter att ha tillförsäkrats fritt avtåg efter en förlust på omkring 800 man av den till 1.300 man starka garnisonen. De bayerska trupperna led en förlust av 300 man.

Hösten 1644 blev det allmänna läget åter ogynnsamt, varför order gavs om att inga större fartyg längre skulle få befara de schweiziska hamnarna, framför allt Stein och Schaffhausen. Godset måste i stället omlastas, för vilket ändamål de schweiziska skeppen fick komma till de kejserliga hamnarna. Bakom denna åtgärd låg oron för att de württemberska trupperna kunde komma i besittning av något enstaka skepp och sätta igång kaparkrig. Den württemberska befälhavaren, Widerhold, var verkligen en utomordentligt handlingskraftig och initiativrik anförare, vars talrika överfall och raider de kejserliga inte kunde bemästra. Den 5 januari lyckades det för Widerhold att överrumpla Mainau och den 15 mars slog han till mot Radolfzell. Som vanligt reagerade de kejserliga med att dra undan

den civila sjöfarten för att hindra att fartygen föll i fiendens händer. Däremot misslyckades ett överfall från sjön mot Reichenau natten mellan den 10 och 11 mars som följde av att vinden slog om och skeppen med de württemberska trupperna ombord drev in mot den schweiziska stranden, där de emellertid icke internerades utan åter skeppades till sin bas med schweiziska skepp påföljande dag. Den schweiziska neutraliteten var mycket slapp och partisk, och de kejserliga beklagade sig med all rätt över de omfattande schweiziska hästleveranserna till deras fiende.

I augusti 1646 lyckades det för motståndaren att byta nio mindre farkoster "Schnapphahnen" mot ett skepp i Buchhorn, vilket förflyttades till Staad, varpå guvernören i Lindau lät överföra alla civila skepp mellan Buchhorn och Hagnau till Lindau.

Alla dessa sjöoperationer hade emellertid bara karaktären av småkrig och Sverige tycks mellan åren 1634 och 1646 endast ha deltagit däri med små detachement, bland annat i kuppen mot Mainau. Den kejserliga sjöstyrkan behärskade emellertid sjön, men var antalsmässigt för svag för att kunna hindra enstaka raider av motståndarens skepp.

Situationen ändrades när svenskarna under general Wrangel i slutet av 1646 plötsligt dök upp vid Bodensjön med 3.000 ryttare och 1.500 man fotfolk. Den 4 januari lyckades svenskarna överraskande storma staden och fästningen Bregenz, varvid 17 större och mindre fartyg föll i deras händer. Genast lät greve Wolfegg återigen föra alla skepp, som kunde nås, till Lindau, medan general Wrangel omgående påbörjade belägringen av Lindau, vars sjöförbindelser till en början förblev ostörda och ytterligare 40 man från Ueberlingen kunde tillföras den 9 januari. Den 10 januari tog svenskarna slottet Langenargen, som övergivits av sin besättning 24 timmar tidigare. Befälhavaren, en korpral, ställdes inför en krigsrätt den 23 och avrättades.

Svenskarna belägrade Lindau med alla medel och grävde löpgravar och demolerade de framskjutna befästningarna, som fallit i deras händer. Samtidigt sände de en parlamentär in i staden med anhållan om svart tyg till sorgkläder med anledning av att general Wrangels son hade fallit vid stormningen av Bregenz.

På kvällen den 22 januari seglade två svenskbemannade skepp mot Lindau och besköt staden. Då tre kejserliga krigsskepp löpte ut, kom det till strid och svenskarna måste dra sig tillbaka. På kvällen den

Die Belagerung Lindaus durch die Schweden.
Aus Morian, Theatr. Europ. V, 127.

Lindau år 1647.

24 januari började de svenska batterierna beskjuta staden, varvid under tre timmar 250 skott föll ned inne i staden. Den 27 dök igen några svenska skepp upp, men de blev bortdrivna (11). Den svenska sjöstyrkan uppskattades till mellan 10 och 20 skepp; i själva verket seglade den 12 februari en svensk eskader om 17 skepp från Bregenz till Mainau och landsatte där trupper, vilka i samverkan med württembergiska förband tvang bemanningen till en neslig kapitulation den 13 februari (12). I svenskarnas händer föll vapen, ammunition, livsmedel och skepp. Den 14 gick också den kejsrerliga styrkan i Lindau ut på sjön med 12 skepp med en styrka av 180 män ombord, men det kom inte till någon träffning. Samtida redogörelser ger en utländsk överstelöjtnant, som anförde den kejsrerliga styrkan, skulden för att strid undveks fastän man visste var den svenska flottiljen befann sig. På den svenska sidan tycks man ha ansett innehavet av ön Mainau så betydelsefullt, att Wrangel uppgav belägringen av Lindau och drog bort den 1 mars 1647. De svenska förlusterna lär ha uppgått till 700 man och de kejsrerliga till 24 soldater och 8 civila. Svenska garnisoner fanns nu på Mainau, i Langenargen och i Giessen under befäl av en major på Mainau. Wrangels order till förbanden var att söka avbryta de kejsrerliga sjöstädernas sjöhandel, men däremot inte ofreda den schweiziska och de förbundna staternas handel. Också Ueberlingen hade åter fallit i svenskarnas och württembergarnas händer.

General Wrangel besökte Mainau mellan den 8 och 11 mars och lämnade kvar där en stark garnison. När den kejsrerliga översten Rost passerade ön den 17 mars med tre krigsskepp på väg från Meersburg till Konstanz, besköts han häftigt. Ytterligare en framstöt av nio kejsrerliga skepp från Konstanz den 1 april avvisades av svenskarna och förbandet fick återvända med oförrättat ärende. Också framstötarna från Lindau blev resultatlösa, närmare bestämt fyra skepp mot Wasserburg, en annan med 12 skepp mot Langenargen och en tredje mot den svenska styrkan till sjöss. Däremot lyckades det för svenskarna att beslagta ett stort handelskepp från Konstanz den 4 juli, och den 25 juli måste överste Rost meddela att det i Ueberlingen stationerade svensk-württembergiska förbandet om minst tre skepp hade kapat tre handelsfartyg till. Vid Mainau uppträdde då två större och två mindre svenska skepp och i Langenargen låg ett annat skepp.

Den 14 augusti gav sig den svenska garnisonen i slottet Giessen,

fem officerare och 21 man. Planlagda kejsrerliga aktioner mot Ueberlingen den 16 augusti och 14 september kom däremot inte till stånd, enär svenskarna hade koncentrerat sina skepp utanför Ueberlingen till den 12 september. Den kejsrerliga sjöstyrkan anföll därför Langenargen med 10 skepp den 13 och 14 men utan resultat. Svenskarna utrustade i Ueberlingen två stora krigsskepp med 16 kanoner och förfogade dessutom över fyra större beväpnade skepp och några båtar. Den svenske kommandanten i Ueberlingen, överste Volckmar, utövade vid denna tid praktiskt taget sjöherraväldet på Bodensjön, tillät sjöfart endast mot betalning för skatt och tull, blockerade Lindau och Konstanz, och besköt fientliga ställningar. Endast de svenska skeppen blev ostörda. I slutet av juni lyckades det för styrkan i Bregenz att kapa ett handelsskepp från Ueberlingen vid Rorschach, som svenskarna kvitterade med att lägga beslag på två liknande skepp; alla enträgna hänvändelser från guvenören i Lindau, greve Wolfegg, till den kejsrerliga fältmarskalken om att sjöherraväldet endast kunde återvinnas genom gemensamma och energiska aktioner blev resultatlösa. Väl var sex krigsskepp under byggnad i Lindau, Bregenz och Konstanz, men svenskarna behärskade nu sjön i allt större utsträckning. Den 7 augusti 1648 löpte en kejsrerlig sjöstyrka om sju skepp under befäl av överste Caspar ut från Bregenz och överföll två mindre svenska skepp under en viss kapten Ulrich eller Uberich i närheten av Langenargen. Välriktad svensk kanoneld skadade så svårt det kejsrerliga flaggskeppet, att svenskarna kunde vika undan, tills de erhöU förstärkning med fem eller sex skepp från Mainau. Den svenska styrkan gick då till anfall och skingrade den kejsrerliga styrkan, två skepp räddade sig till Lindau och de andra flydde till Bregenz. Däremot misslyckades ett nytt svenskt anfall mot Lindau, då en storm skingrade det svenska förbandet.

Den 24 oktober slöts den västfaliska freden, men det dröjde ännu en månad, innan de krigförande lämnade Bodensjön och invånarnas plågor tog slut. Ön Mainau utrymdes av svenskarna först den 30 september 1649. Vad det blev av krigsskeppen är inte bekant. De beväpnade kejsrerliga lastskeppen återgavs till sina civila ägare. Det längsta sjökriget på "Schwäbisches Meer" var slut, den svenska sjöstyrkan var vid fredsslutet obesegrad.

Operationerna på Bodensjön under trettioårskriget kan indelas i tre avsnitt:

1. tiden mellan åren 1632 och 1634 behärskade en antalsmässigt

överlägsen kejsrerlig sjöstyrka till övervägande del sjön möjliggörande förstärkningar till garnisonerna i Konstanz och Ueberlingen för framgångsrikt försvar av dessa städer, ehuru enstaka svenska kupper och raider mot svagt befästa platser och handelssjöfarten inte kunde hindras.

2. tiden mellan åren 1635 och 1646 kunde den kejsrerliga sjöstyrkan visserligen inte hindra enstaka framgångsrika överfall och raider av de förbundna styrkorna från Württemberg, Frankrike och Sverige men utsträckte sjöherraväldet ytterligare. Det svenska deltagandet i striderna till lands och på sjön syns under denna period varit ringa.

3. tiden mellan åren 1647 och 1648 utövade svenskarna ett visst sjöherravälde; visserligen var de inte antalsmässigt överlägsna den kejsrerliga sjöstyrkan, men de tog initiativet och hade kanske de bästa ledna och beväpnade skeppen.

Medan de kejsrerliga inte hade tillgång till några egentliga krigsskepp, tycks svenskarna ha byggt sådana, framför allt "Drottning Kristina" med 22 kanoner år 1634 och ytterligare två skepp med 16 kanoner år 1647. Det är inte känt om dessa svenska skepp bemannades med manskap från den svenska hären eller svenska marinen. Gemensamt för båda sidorna på sjön syns vara att det använda skeppsartilleriet var av lätt kaliber. Egentliga sjöstrider förekom därför endast sporadiskt och i inget fall utkämpades en sjöstrid till slutet. Inget egentligt skepp blev sänkt av artillerield, båda parterna var mera intresserade av att kapa tonnage än av att förgöra sådant. Den svenska framgången åren 1647—48 låter sig väl förklaras av begynnelseframgången mot Bregenz, där flera skepp och materiel erövrades, som i fortsättningen energiskt kunde utnyttjas. Förmodligen drog svenskarna de riktiga lärdomarna av deras tidigare misslyckande, medan på kejsrerliga sidan ingen riktig koordination av ansträngningarna i sjökriget kunde uppnås.

ANMÄRKNINGAR.

1. Bodensjön blev under romartiden bekant som Lacus Brigantinus, men också namnen Lacus Acronius, Lacus Venetus och Lacus Moesius användes. Från 900-talet fick sjön namnet Lacus Bodamis efter det tidigare kungapalatset Bodama, i dag orten Bodman, varur i fortsättningen ordet Bodensjön växte fram. Också namnen "Schwäbisches Meer" och Bodan brukas, och i främmande språk används ofta benämningen "Konstanzer See". Bodensjön är indelad i den större "Obersee" som genom Rhen är förbunden

med den mindre "Untersee", och ligger på en höjd av 395 meter över havet. Sjöns längd är som störst mellan Ludwigshafen och Bregenz 63 kilometer och mellan Konstanz och Bregenz 46 km; bredden som störst mellan Friedrichshafen och Arbon 14 km. Det största djupet i sjön är 252 meter. Vattenytan vid medelvatten är 476 km² stor i Obersee och 64 km² stor i Untersee, tillsammans 540 km² vid en strandlängd av 263 km. Vid högvatten kan den sammanlagda vattenytan växa till 597 km².

I dag är de angränsande staternas resp. delstaternas andelar av Bodensjön som följer:

	Strandsträcka	Vattenyta
Österrike	26 km = 10 %	60 km ² = 11 %
Schweiz	69 „ = 26 %	172 „ = 32 %
Bayern	18 „ = 7 %	37 „ = 7 %
Württemberg	22 „ = 8 %	106 „ = 20 %
Baden	128 „ = 49 %	162 „ = 30 %

Bodensjön fryser sällan helt till.

2. Detta skepp skall ha burit det egendomliga namnet "Bachofen". I tillgängliga handlingar nämns mycket sällan namnen på de i striderna deltagande skeppen, vilket kanske kan bero på att vissa skepp inte hade några egentliga namn utan var kända under beteckningen "Marktschiff" från den ene eller andra platsen eller bar en bestämd ägares namn. "Bachofen" återigen skall förmodligen heta "Backofen", eftersom ordet Bachofen är sydtysk dialekt.
3. Den schweiziska gränsposteringen vid Stein am Rhen skall ha bestått av blott 30 man, som drog sig tillbaka utan strid inför general Horns cirka 6.000 man.
4. Värdet av det tagna bytet uppskattades till åtta tunnor guld, däribland värdesaker, konst och ägodelar tillhörande grevarna Egon och Wratislaw von Fürstenberg, markgreven av Baden och andra kejsrerliga herrar; vidare kyrkskatten med en stor smaragd värd flera tusen gulden och en försilvråd helgonrelik värd 35.000 gulden.
5. Schweiziska agenter, bl a en Jakob Seckstein och Karl Marin från Zürich informerade Horn inte bara om läget i Konstanz utan också om den schweiziska reaktionen beträffande den svenska neutralitetskränkningen och uppmuntrade svenskarna att snarast inta Konstanz för att utrota detta "fäste för avgudadyrkan". Schaffhausen och Sankt Gallen tillhandahöll general Horn med brandprojektiler och staden Winterthur med krut.

6. Före avmarschen sände general Horn en parlamentär med en vädjan att få en lista på de "förfäma" svenska fångarna och fallna, som ännu inte hade begravts. Greve Max Willibald von Wolfegg sände den önskade listan den 3 oktober, varpå Horn bad Wolfegg den 7 oktober att få liket av en anförvant som bar namnet Horn likaså om utlämnandet av en viss Crazenstein mot ersättning av omkostnaderna. Wolfegg lät gräva upp de båda liken, balsamera dem och lämna ut dem till svenskarna utan ersättning den 15 mars 1634, då de åtföljda av 1.000 ryttare fraktades till Pfullendorf.

7. Också den kände Antistes Breitinger hörde till anhängarna av det "svenska partiet" i det reformerta Schweiz och utövade hela sitt inflytande och gjorde alla ansträngningar för att gynna Horns sak.
8. Det lyckades för de kejsrerliga ryttarna att efter att ha nedgjort eskorten ta som byte sex vagnar med proviant och ammunition, som svenskarna avsåg tillföra från Schaffhausen.
9. "Reichsboden" är en grundbank mellan Konstanz och den schweiziska Kreuzlingen, som brukades som ankarsättning.
10. Tydligt tjänstgjorde i svenska hären också talrika protestantiska schweizare. Vid ett högtidligt tillfälle i Baden år 1631 hade det svenska sändebudet förklarat "att två folk, som det svenska och schweiziska, de äldsta i Europa och av samma ursprung, borde hålla samman", varpå 3.800 män från Zürich och Bern ilade till Gustav Adolfs fana. Härav bildades två regementen under överstarna Escher och Samuel von Weiss. Weiss var sedan år 1619 i svensk tjänst. De båda schweiziska regementena kämpade vid Lützen och sedan inträdde ytterligare 4.000 schweizare i svensk tjänst, varigenom lidna förluster kunde täckas. I det olyckliga slaget vid Nördlingen den 6 september 1634 blev de båda regementena fullständigt upprivna. Till de mest bekanta schweiziska officerarna i svenska hären hörde de tre bröderna Franz, Albert och Isaak de Treytorreus, vidare Christof von Erlach och andra, som senare kämpade i hertig Bernhard von Weimars här, av vilka en, Hans Ludwig von Erlach, efter den förres död den 8 juli 1639 övertog ledningen av den protestantiska armén och spelade över den i fransmännens händer genom att acceptera sold av Ludwig XIII.
11. Den 1 februari lyckades det för ett med mjöl lastat skepp från Schweiz genombryta den svenska blockaden. Åtskilliga gånger försökte svenskarna nattetid att ombord på skepp från Lindau efterforska upplysningar om försvarsanläggningarna i staden och att riva upp delar av det pålade hamnförsvaret.

12. Landsättningen utfördes av tio svenska skepp utrustade med kanoner. Försvaren, Kompthur Hundpiss, förfogade utöver egna män bara 30—40 soldater från garnisonen i Lindau, som inte räckte till för att besätta de utbyggda försvarsverken. Blott skansarna mittemot Lützelstetten och banken som förband ön med fastlandet försvarades. Svenskarna blev under landstigningen beskjutna av en sexpundig kanon utan att få skador och försvararna måste snart dra sig tillbaka till slottet och kapitulerade sedan Allensbachs och Wollmatingen hade tagits av svenskarna. Greve Wolfegg hade anmodat Hundpiss att i rätt tid evakuera från ön med garnisonen och förråden, enär ett framgångsrikt försvar inte bedömdes möjlig med tillgängliga svaga styrkor, dock blev hans råd, som inte hade formen av en order, icke följda.

Litteratur m. m.

Tidskriften återger nedan en officiell fransk biografi över den franska marinchefen, amiral G. Cabanier, vars anförande på Militärhögskolan i maj i år under ett besök hos svenska marinen publicerades i översättning i förra numret av tidskriften.

L'Amiral Georges Cabanier est né à Grenade (Haute-Garonne, le 21 novembre 1906.

Il entre à l'Ecole Navale en septembre 1925 et, en octobre 1927, il embarque sur le croiseur-école d'application *Jeanne d'Arch* avec le grade d'Enseigne de Vaisseau de deuxième classe. En 1928, à sa sortie de l'Ecole d'Application, il embarque successivement sur les avisos *Du Couëdic*, *Daperré*, stationnaires des côtes du Maroc, puis sur le transport militaire *Seine*. En 1930, il embarque sur l'avisos *Aldebaran* et fait campagne aux Antilles, aux Bermudes, aux Açores et sur les bancs de Terre-Neuve.

Il entre, en 1931, à l'Ecole des Officiers Torpilleurs et Electriciens. A la sortie de cette Ecole, en 1932, il embarque successivement sur les sous-marins *Achéron* et *Saphir*.

Promu Lieutenant de Vaisseau en 1934, il embarque sur le sous-marin *Orion*, puis, en 1936, sur le sous-marin *Surcouf* avec lequel il participe à une croisière d'endurance sur les côtes d'Afrique équatoriale française et des Antilles.

En 1938, il est nommé au commandement du sous-marin mouilleur de mines *Rubis*, basé à Cherbourg, puis à Bizerte à la déclaration de la guerre. Dès le début de 1940, le *Rubis* est basé en Grande-Bretagne à Harwich puis à Dundee où, intégré à une flotille de sous-marins britanniques, il participe à la campagne de Norvège, effectuant avec succès des missions de mouillage de mines.

En juin 1940, répondant à l'appel du Général de Gaulle, le Lieutenant de Vaisseau Cabanier se rallie aux Forces Françaises Libres suivi de tout son équipage. Le *Rubis* continue avec succès ses missions d'attaque de bâtiments ennemis et de mouillage de mines en Atlantique, sur les côtes allemandes et sur les côtes norvégiennes où il effectue également des débarquements de patriotes norvégiens.

Le Lieutenant de Vaisseau Cabanier, promu Capitaine de Corvette le 1er janvier 1941, quitte le commandement du *Rubis* pour prendre le commandement de la défense des possessions françaises dans le Pacifique où il arrive peu avant l'attaque de Pearl Harbour par les Japonais.

Promu Capitaine de Frégate en mars 1943, après un bref séjour en Europe, il repart pour le Pacifique en mars 1944, où il prend le commandement du croiseur auxiliaire *Cap des Palmes*, intégré à la 3e Flotte des Etats-Unis. Il participe avec ce bâtiment à de nombreuses escortes de convois dans le Pacifique.

En avril 1945, il participe à la conférence des Nations-Unies à San Francisco. Il prend, en juin 1945, le commandement de l'Ecole Navale renaissante qu'il réorganise. Il est promu Capitaine de Vaisseau en octobre 1945.

En octobre 1947, le Capitaine de Vaisseau Cabanier prend le commandement du croiseur-école d'application *Jeanne d'Arc*.

Nommé Attaché Naval à Washington en juillet 1949, il y est promu Contre-Amiral en janvier 1951. En janvier 1953, il est désigné comme Secrétaire Général Adjoint à la Défense Nationale, puis, en mars 1954, comme Commandant de la Marine en Indochine Sud. A son retour d'Indochine en février 1956, il est nommé Chef de l'Etat-Major Particulier du Secrétaire d'Etat à la Marine.

Promu Vice-Amiral le 1er novembre 1956, l'Amiral Cabanier prend, le 29 novembre de la même année, le commandement du Groupe d'Action Anti-Sous-Marine (G.A.S.M.).

Le 9 juin 1958, il est nommé Chef d'Etat-Major de la Défense Nationale.

Prenant rang et appellation de Vice-Amiral d'Escadre le 1er novembre 1958, il est nommé au commandement de l'Escadre le 21 février 1959.

Prenant rang et appellation d'Amiral le 1er juillet 1960, il est nommé, à la même date, Chef d'Etat-Major de la Marine.

Notiser från när och fjärran

Australien

Ubåt

Ubåten ONSLOW kölsträcktes den 29 maj vid Scotts Shipbuilding & Engineering Co. Ltd i Greenock.

(Marine News, juli 1967)

Brasilien

Robotbestyckning

Den brasilianska jagaren MARIZ E BARROS har utrustats med luftvärnsrobotar av typ Seacat. Jagaren, som är byggd i Brasilien, har nyligen genomgått en grundlig varvsöversyn och bl a erhållit nya kanoner. Efter färdigställandet skall jagaren ingå som flaggskepp i en jagarflottilj.

Tre andra örlogsfartyg, kryssarna BARROSO och TAMANDARÉ samt hangarfartyget MINAS GERAIS skall inom kort förse med Seacatrobotar.

(Military Review, april 1967)

Frankrike

Atomubåt

Frankrikes andra atomubåt, LE TERRIBLE, kölsträcktes den 30 mars.

(Marine News, juli 1967)

Bogserbåtar

Bogserbåtarna ALOUETTE, SARCELLE och VANNEAU har levererats i Brest.

(Marine News, juli 1967)

Indien

Ubåtar m m

Indien skall övertaga 6 ubåtar och 40 mindre fartyg av olika typer från Sovjetunionen. Sovjetiska experter skall även hjälpa till vid byggandet av ett varv i Indien. Detta är första gången som Indiens flotta tar emot örlogsfartyg av icke-brittiskt ursprung.

(Military Review, april 1967)

Iran

Jagare

Den första av de två jagare, som beställts hos John I Thornycroft & Co. Ltd

kölsträcktes den 22 maj i år.

(Marine News, juli 1967)

Israel

Ubåt

Ubåten LEVIATHAN, som är identisk med den tidigare brittiska ubåten TURPIN, överlämnades i Portsmouth den 18 maj i år.

(Marine News, juli 1967)

Kanada

Isbrytare

Davie Shipbuilding Ltd har mottagit en order på en isbrytare för den kanadensiska flottans räkning. Isbrytaren skall företrädesvis användas inom Great Lake-distriktet. Dimensionerna blir 71 x 15 x 4,5 meter och displacementen 2828 ton. Maskineriet blir dieselelektriskt och skall utveckla ca 4.000 hästkrafter. Farten blir 13,5 knop.

(Marine News, juli 1967)

Nya Zeeland

Fregatt

En fregatt kommer troligen att beställas från varv i England. Kostnaden beräknas till 9 miljoner pund.

(Marine News, juli 1967)

Portugal

Ubåt

Ubåten BARRACUDA, som kölsträcktes i oktober 1965, sjösattes i Nantes i Frankrike den 24 april i år.

(Marine News, juli 1967)

Sovjetunionen

Motortorpedbåtar

En ny typ av motortorpedbåt, klassificerad som SHERSHEN, har tagits i tjänst. Dessa fartyg är bestyckade med 2 st dubbla 25 mm luftvärnskanoner och 4 torpedtuber. Dimensionerna är ungefär desamma som för motortorpedbåt typ OSA. Maskineriet antas bestå av gasturbiner och toppfarten ligger omkring 40 knop.

(Military Review, juli 1967)

Spanien

Robotfregatter

Den spanska flottan skall tillföras fem robotfregatter. Dessa fartyg blir en

vidareutveckling av den amerikanska GARCIA-typen på ca 3.400 ton. Dessa fregatter gör 30 knops fart och är bestyckade med 2 st 12,7 cm kanoner, 6 torpedtuber för ubåtsjakttorpeder samt AU-raketer. De spanska fregatterna blir något större och får delvis annan bestyckning. De skall byggas vid varv i Spanien, men vapen och elektronisk materiel levereras från USA. Fartygen får 250 mans besättning, och besättningarna skall erhålla utbildning i USA. Det första fartyget beräknas kunna levereras under 1971, varefter de övriga fyra skall färdigställas med korta intervaller.

(Wehr und Wirtschaft, juli 1967)

Storbritannien

Tankfartyg

Tankfartyget WAVE SOVEREIGN har sålts till ett varv i Singapore för skrotning.

(Marine News, juli 1967)

Atomubåt

Beställningen av den sjunde atomubåten väntas göras inom kort.

(Daily Telegraph, juli 1967)

Sverige

Isbrytare

En ny statsisbrytare har beställts hos OY Wärtsilä AB i Finland, som skall bygga fartyget vid sitt Helsingforsvarv. Isbrytaren får i stort sett samma storlek och prestanda som den senast byggda isbrytaren TOR, men vissa förbättringar införes. Längden blir 84,5 meter, bredden i vattenlinjen 20,5 meter och djupgåendet 6,2 meter. Fartyget får ett displacement på 5.260 ton och en axeleffekt av 12.000 axelhästkrafter. Leveransen beräknas ske i december 1969, då fartyget ersätter den uttrangerade ATLE. Wärtsiläkoncernen har tidigare byggt isbrytarna ODEN och TOR. Totalkostnaden för den nya isbrytaren uppskattas till ca 50 miljoner kronor.

U S A

Hangarfartyg

Nästa atomdrivna hangarfartyg har beställts hos Newport News Shipbuilding & Dry Dock Co. Fartyget skall få namnet CHESTER W. NIMITZ och blir en förbättrad version av ENTERPRISE. Längden blir 333 meter, dvs något kortare än ENTERPRISE, bredden 40,5 meter och displacementen 91.300 ton.

(Marine News och Military Review, juli 1967)

Atomubåt

WILL ROGERS (SSBN 659) togs i tjänst den 1 april 1967.

(Marine News, juli 1967)

Jagare

STERRETT (DLG 31) togs i tjänst den 8 april 1967.

(Marine News, juli 1967)

Byggnadsprogram

Byggnadsprogrammet för innevarande budgetår omfattar bl a följande fartyg.

1 atomdrivet hangarfartyg (CVAN)

5 atomdrivna attackubåtar (SSN)

1 atomdriven robotbestyckad fregatt (DLGN)

10 eskortfartyg (DE)

50 oceangående minsvepare (MSO)

1 ubåtsbärgningsfartyg (ASR)

1 trupptransportfartyg och

över 300 olika landstigningsfarkoster och trängfartyg.

(Military Review, juli 1967)

Västtyskland

Forskningsfartyg

Forskningsfartyget PLANET togs i tjänst den 15 april. Fartyget är byggt vid Norderwerft i Hamburg och sjösattes den 23 september 1965. Dimensionerna är 80,6 x 12,6 x 3,5 meter. PLANET har två dieselmotorer på vardera 850 hkr och kan göra en fart av 13,5 knop. Kostnaden för fartyget uppgår till ca 20 miljoner D-mark.

(Soldat und Technik, maj 1967 och Basler Nachrichten, maj 1967)

Atomforskningsfartyg

Atomforskningsfartyget OTTO HAHN utrustas nu vid Howaldtwerke i Kiel.

(Soldat und Technik, maj 1967)

Helikoptrar för depåfartyg

Depåfartygen MOSEL och SAAR skall förses med helikopterdeck för helikoptrar avsedda för sjöräddningsuppgifter m m.

(Navy, juli 1967)

